

- **Θεωρίες Ανθρώπινης Ανάπτυξης**

Εύη Μακρή-Μπότσαρη
Καθηγήτρια

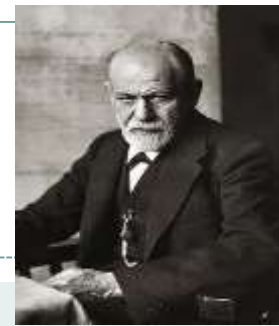
Θεωρίες ανάπτυξης

Η Ψυχοδυναμική Προσέγγιση

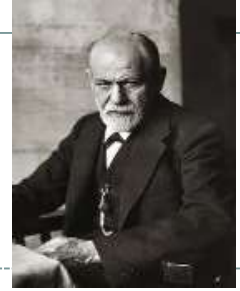
- Σύμφωνα με την **ψυχοδυναμική προσέγγιση (psychoanalytical perspective)**, τα παιδιά περνούν μέσα από μια σειρά σταδίων κατά τα οποία αντιμετωπίζουν συγκρούσεις ανάμεσα στις βιολογικές ορμές και τις κοινωνικές προσδοκίες.
- Ο τρόπος με τον οποίο λύνονται οι συγκρούσεις αυτές καθορίζει την ικανότητα του ατόμου να μαθαίνει, να τα πηγαίνει καλά με τους άλλους και να αντιμετωπίζει το άγχος.
- Μεταξύ των πολλών ατόμων που συνεισέφεραν στην ψυχαναλυτική προσέγγιση, δύο άσκησαν ιδιαίτερη επιρροή: ο Sigmund Freud, θεμελιωτής του κινήματος της ψυχανάλυσης, και ο Erik Erikson.

Η Θεωρία του Freud

- Ο Freud (1856-1939) αναζητούσε θεραπεία για ενήλικες με συναισθηματικά προβλήματα ζητώντας τους να μιλούν ελεύθερα για οδυνηρά γεγονότα της παιδικής τους ηλικίας. Δουλεύοντας πάνω σε αυτές τις αναμνήσεις, εξέτασε τα ασυνείδητα κίνητρα των ασθενών του και διατύπωσε την **ψυχοσεξουαλική θεωρία του (psychosexual theory)**.
- Η θεωρία του επισημαίνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς διαχειρίζονται τις σεξουαλικές και επιθετικές ορμές του παιδιού τους κατά τα πρώτα του χρόνια παίζει κρίσιμο ρόλο στην υγιή ανάπτυξη της συμπεριφοράς.
- Σύμφωνα με τη θεωρία του Freud τρία μέρη της προσωπικότητας είναι κρίσιμα στην θεωρία του –το Εκείνο, το Εγώ και το Υπερεγώ– τα οποία ολοκληρώνονται κατά τη διάρκεια μιας ακολουθίας πέντε σταδίων.

Η θεωρία του Freud: Το Εκείνο, Το Εγώ ,το Υπερεγώ

- «*Εκείνο*»: Ηδονιστικό συστατικό μέρος της προσωπικότητας που αποτελεί μέρος του ευρύτερου *ασυνείδητου νου*.
- «*Εγώ*»: Συνιστά τον *συνειδητό νου*, ο οποίος λειτουργεί ως ο «εκτελεστικός παράγοντας» στην αντιμετώπιση των ορμών του *Εκείνο*
- «*Υπερεγώ*»: Η *συνείδηση*, δηλαδή εκείνη η εσωτερική φωνή που προειδοποιεί τι δεν θα έπρεπε να κάνει το άτομο . Το *Υπερεγώ* ανάμεσα στα 3 και τα 6 χρόνια αναπτύσσεται μέσα από τις αλληλεπιδράσεις με τους γονείς, οι οποίοι επιμένουν να συμμορφώνεται το παιδί με τις αξίες της κοινωνίας .
- Το Εγώ αντιμετωπίζει το όλο και περιπλοκότερο έργο της συμφιλίωσης των απαιτήσεων του Εκείνο, του εξωτερικού κόσμου και της συνείδησης.
- Σύμφωνα με τον Freud, οι σχέσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στο Εκείνο, το Εγώ και το Υπερεγώ κατά τα προσχολικά χρόνια καθορίζουν τα βασικά στοιχεία της προσωπικότητας του ατόμου

Κριτική της Θεωρίας του Freud

- Ο Freud πίστευε ότι κατά την παιδική ηλικία, οι σεξουαλικές παρορμήσεις μετατοπίζονται από τη στοματική στην πρωκτική και τέλος στη γεννητική περιοχή του σώματος. Σε κάθε στάδιο, οι γονείς κρατούν τη λεπτή ισορροπία ανάμεσα στο να επιτρέπουν υπερβολικά πολλή ή υπερβολικά λίγη ικανοποίηση των βασικών αναγκών του παιδιού τους.
- Η θεωρία του Freud ήταν η πρώτη που τόνισε την επιρροή της πρώιμης σχέσης γονέα-παιδιού στην ανάπτυξη – μια έμφαση που συνεχίζει να παίζει το ρόλο της σε πολλές σύγχρονες θεωρίες.
- Η θεωρία του Freud επικρίθηκε κυρίως επειδή :
 - Έδινε υπερβολική έμφαση στην επιρροή των σεξουαλικών ορμών στην ανάπτυξη.
 - Βασιζόταν στα προβλήματα σεξουαλικά καταπιεσμένων, ευκατάστατων ενηλίκων της βικτωριανής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα, δεν ίσχυε για άλλες κουλτούρες. Τέλος, ο Freud δεν είχε μελετήσει άμεσα τα παιδιά.

Η Θεωρία του Erikson

- Ο Erik Erikson (1902-1994) θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους νεοφροϋδιστές, ο οποίος επέκτεινε την εικόνα της ανάπτυξης σε κάθε στάδιο.
- Στην **ψυχοκοινωνική θεωρία** του, τόνισε ότι το Εγώ, εκτός του ότι μεσολαβεί ανάμεσα στις παρορμήσεις του Εκείνο και τις απαιτήσεις του Υπερεγώ, συνεισφέρει θετικά στην ανάπτυξη, αποκτώντας στάσεις και δεξιότητες που καθιστούν το άτομο ένα ενεργό, συνεισφέρον μέλος της κοινωνίας.
- Κεντρική έννοια της θεωρίας του είναι η *ταυτότητα του Εγώ*, δηλαδή η συνειδητή αίσθηση του εαυτού, την οποία αναπτύσσουμε μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Επίσης, θεώρησε ότι η αντίληψη της ικανότητας παρακινεί τις συμπεριφορές και τις ενέργειές μας. Δηλαδή σε κάθε στάδιο το άτομο ενδιαφέρεται να γίνει ικανό σε κάποιον τομέα της ζωής του.
- Αντίθετα με τον Freud, ο Erikson επισήμανε ότι η κανονική ανάπτυξη πρέπει να γίνει κατανοητή σε σχέση με τις συνθήκες ζωής σε κάθε πολιτισμό. Με αυτόν τον τρόπο, έδειξε ότι η ανατροφή των παιδιών ανταποκρίνεται στις ικανότητες στις οποίες η κοινωνία του παιδιού δίνει αξία και θεωρεί απαραίτητες.

Συνεισφορά και περιορισμοί της Ψυχοδυναμικής Προσέγγισης

Συνεισφορά

- Ένα ιδιαίτερο πλεονέκτημα της ψυχοδυναμικής προσέγγισης είναι η έμφασή της στη μοναδική ιστορία της ζωής του ατόμου ,ως άξια μελέτης και κατανόησης.
- Οι θεωρητικοί της ψυχανάλυσης δέχονται την *κλινική μέθοδο*, ή τη *μέθοδο της μελέτης περίπτωσης* , η οποία συνθέτει πληροφορίες από μια ποικιλία πηγών σε μια λεπτομερή εικόνα της προσωπικότητας ενός παιδιού.
- Η ψυχοδυναμική θεωρία έχει επίσης εμπνεύσει πολυάριθμες έρευνες πάνω σε πολλές πτυχές της συναισθηματικής και της κοινωνικής ανάπτυξης όπως:
 - της προσκόλλησης βρέφους-φροντιστή, της επιθετικότητας,
 - των σχέσεων ανάμεσα στα αδέρφια, των πρακτικών ανατροφής του παιδιού,
 - της ηθικής, των ρόλων του κοινωνικού φύλου και της ταυτότητας του εφήβου.

Περιορισμοί της Ψυχοδυναμικής Προσέγγισης

- Παρά τις εκτεταμένες συνεισφορές της, η ψυχοδυναμική προσέγγιση δεν αποτελεί πλέον τη δεσπόζουσα τάση στις έρευνες πάνω στην ανάπτυξη του παιδιού.
- Οι θεωρητικοί της ψυχανάλυσης ίσως να έχουν απομονωθεί από τον υπόλοιπο τομέα επειδή :
- Ήταν απόλυτα αφοσιωμένοι σε μια σε βάθος μελέτη μεμονωμένων παιδιών και δεν κατάφεραν να λάβουν υπόψη τους άλλες μεθόδους.
- Πολλές ψυχαναλυτικές ιδέες, όπως τα ψυχοσεξουαλικά στάδια και η λειτουργία του Εγώ, είναι υπερβολικά αόριστες για να ελεγχθούν εμπειρικά.(Crain, 2005· Thomas, 2005).
- Ωστόσο, η ευρεία περιγραφή της ψυχοκοινωνικής αλλαγής από τον Erikson συλλαμβάνει την ουσία των ψυχοκοινωνικών επιτευγμάτων σε κάθε ηλικιακή περίοδο.

Συμπεριφορισμός και Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης

- Σύμφωνα με το **συμπεριφορισμό (behaviorism)**, τα άμεσα παρατηρήσιμα γεγονότα –ερεθίσματα και αντιδράσεις–είναι αυτά που αποτελούν το κατάλληλο σημείο εστίασης της μελέτης.
- Ο Ραβλον δίδαξε με επιτυχία σε σκύλους να εκκρίνουν σάλιο μετά τον ήχο ενός κουδουνιού τον οποίο είχε συνδυάσει με την παρουσίαση τροφής. Είχε ανακαλύψει την *κλασική εξαρτημένη μάθηση (classical conditioning)*.
- Ο Watson(1920) ήθελε να διαπιστώσει αν η κλασική εξαρτημένη μάθηση μπορούσε να εφαρμοστεί στη συμπεριφορά των παιδιών.
- Σε ένα ιστορικό πείραμα έμαθε στον Albert, ένα βρέφος 11 μηνών, να φοβάται ένα ουδέτερο ερέθισμα –έναν απαλό λευκό αρουραίο– παρουσιάζοντάς το αρκετές φορές σε συνδυασμό με έναν οξύ, δυνατό ήχο, που φυσικά φόβιζε το μωρό.

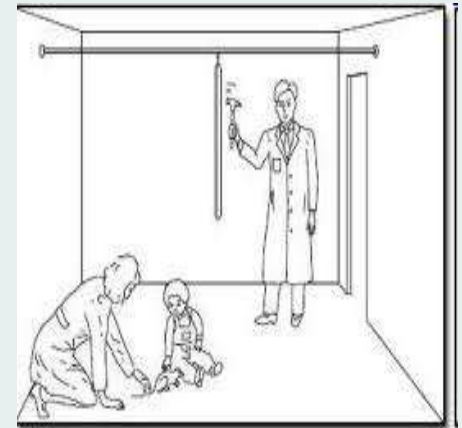
Το πείραμα του Watson

- Ο μικρός Albert, που αρχικά άπλωσε με λαχτάρα το χέρι του για να αγγίξει το γούνινο αρουραίο, άρχισε να κλαίει και να γυρίζει το κεφάλι του από την άλλη μόλις τον έβλεπε (Watson & Raynor, 1920).
- Ο φόβος του Albert ήταν τόσο έντονος που οι ερευνητές στο τέλος αμφισβήτησαν κατά πόσο οι μελέτες αυτού του είδους ήταν δεοντολογικές.
- Ο Watson συμπέρανε ότι το περιβάλλον ασκεί την υπέρτατη επιρροή στην ανάπτυξη και ότι οι ενήλικες μπορούν να διαμορφώσουν τη συμπεριφορά του παιδιού ελέγχοντας προσεκτικά τους συσχετισμούς ερεθίσματος-αντίδρασης.
- Θεωρούσε την ανάπτυξη ως μια συνεχή διαδικασία – μια σταδιακή αύξηση με την ηλικία του αριθμού και της ισχύος των συσχετισμών αυτών.

Η θεωρία της συντελεστικής μάθησης του Skinner

- Μια άλλη μορφή συμπεριφορισμού ήταν η *θεωρία της συντελεστικής μάθησης (operant conditioning theory)* του Skinner (1904-1990).
- Σύμφωνα με τον Skinner, η συχνότητα μιας συμπεριφοράς μπορεί:
- **Να αυξηθεί** αν ακολουθείται από μια ευρεία ποικιλία ενισχυτών (*reinforcers*) –τροφή, ποτό, έπαινο, ένα φιλικό χαμόγελο, ή ένα καινούργιο παιχνίδι–
- **Να μειωθεί** μέσω της τιμωρίας (*punishment*), όπως η αποδοκιμασία ή η αφαίρεση προνομίων.

Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης

- Η σημαντικότερη από τις **θεωρίες της κοινωνικής μάθησης είναι αυτή του Albert Bandura (1977)**, η οποία έδινε έμφαση στη *μίμηση προτύπων ή στη μάθηση μέσω παρατήρησης*.
- *Το μωρό που χτυπά παλαμάκια με τα χέρια του όταν κάνει το ίδιο η μητέρα του, το παιδί που χτυπάει θυμωμένο τον συμπαίκτη του με τον ίδιο τρόπο που τιμωρείται στο σπίτι, και η έφηβη που φοράει τα ίδια ρούχα και έχει το ίδιο χτένισμα με τις φίλες της στο σχολείο, αποτελούν όλες περιπτώσεις που φανερώνουν μάθηση μέσω παρατήρησης.*
- Σύμφωνα με την αναθεωρημένη άποψη του Bandura, τα παιδιά σταδιακά γίνονται πιο επιλεκτικά όσον αφορά στο τι μιμούνται.
- Παρατηρώντας την συμπεριφορά των άλλων, τα παιδιά αναπτύσσουν *προσωπικά πρότυπα* για τη συμπεριφορά και μια *αίσθηση αυτοαποτελεσματικότητας* δηλαδή μιας πεποίθησης ότι οι ικανότητες και τα χαρακτηριστικά τους θα τα βοηθήσουν να επιτύχουν.
- Αυτές οι γνώσεις καθοδηγούν τις αντιδράσεις σε συγκεκριμένες καταστάσεις (Bandura, 1999, 2001).

Ένα παράδειγμα από τη Θεωρία του Bandura

- Φανταστείτε ένα γονιό ο οποίος συχνά αναφέρει:
- *"χαίρομαι που συνέχισα να δουλεύω πάνω σε αυτό το έργο, παρόλο που ήταν δύσκολο"*
- Μέσα από αυτή την αναφορά ο γονιός εξηγεί την αξία της επιμονής και στη συνέχεια την καλλιεργεί λέγοντας:
- *"ξέρω ότι μπορείς να τα πας πολύ καλά με τα μαθήματά σου!"*
- Σύντομα το παιδί αρχίζει να βλέπει τον εαυτό του ως εργατικό και με υψηλές επιδόσεις, και επιλέγει ανθρώπους με αυτά τα χαρακτηριστικά ως πρότυπα.
- Με αυτόν τον τρόπο, καθώς τα παιδιά αποκτούν στάσεις, αξίες και πεποιθήσεις για τον εαυτό τους, ελέγχουν τη μάθηση και τη συμπεριφορά τους.

Συνεισφορά και Περιορισμοί του Συμπεριφορισμού και της Θεωρίας της Κοινωνικής Μάθησης

- Ο συμπεριφορισμός και η θεωρία της κοινωνικής μάθησης έχουν ασκήσει σημαντική επιρροή στις πρακτικές με τα παιδιά.
- Η **τροποποίηση της συμπεριφοράς** περιλαμβάνει διαδικασίες που συνδυάζουν την εξαρτημένη μάθηση και τη μίμηση προτύπων για να εξαλείψουν ανεπιθύμητες συμπεριφορές και για να αυξήσουν τις επιθυμητές αντιδράσεις.
- Έχει χρησιμοποιηθεί σε μια ευρεία ποικιλία σοβαρών αναπτυξιακών προβλημάτων, όπως επίμονη επιθετικότητα, καθυστέρηση της γλωσσικής ανάπτυξης και υπερβολικούς φόβους (Martin & Pear, 2007).
- Η τροποποίηση συμπεριφοράς είναι επίσης αποτελεσματική στην αντιμετώπιση συνηθισμένων, καθημερινών δυσκολιών όπως:
 - διαχείρισης ανεπιθύμητων συνηθειών όπως το δάγκωμα των νυχιών και το πιπίλισμα του αντίχειρα·
 - διαχείρισης του άγχους για επαναλαμβανόμενα γεγονότα όπως τα διαγωνίσματα, η ομιλία ενώπιον κοινού και οι επισκέψεις στο γιατρό και τον οδοντίατρο

Συνεισφορά και Περιορισμοί του Συμπεριφορισμού και της Θεωρίας της Κοινωνικής Μάθησης

- Πολλοί θεωρητικοί πιστεύουν ότι ο συμπεριφορισμός και η θεωρία της κοινωνικής μάθησης προσφέρουν μια πολύ στενή άποψη για τις σημαντικές περιβαλλοντικές επιρροές.
- Ο συμπεριφορισμός και η θεωρία της κοινωνικής μάθησης έχουν επίσης επικριθεί για υποτίμηση των συνεισφορών των παιδιών στην ανάπτυξή τους.
- Ο Bandura, με την έμφασή του στη νόηση, είναι ο μόνος μεταξύ των θεωρητικών του οποίου το έργο αναπτύχθηκε πέρα από τη συμπεριφορική παράδοση, δίνοντας στα παιδιά έναν ενεργό ρόλο στη μάθησή τους.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Berk, E.,L. (2015). Η ανάπτυξη των βρεφών, των παιδιών και των εφήβων. (Επιστημονική Επιμέλεια Μακρή-Μπότσαρη, Ε.). . Boston, MA: Pearson Education). Αθήνα: Εκδόσεις ΙΩΝ.
- Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, S. R. (2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών* (Επιστημονική Επιμέλεια: Ζ. Μπαμπλέκου, Μετάφραση: Μ. Κουλεντιανού). Αθήνα: Εκδόσεις Guttenbergt
- Shaffer, D. (2004). *Εξελικτική Ψυχολογία: Παιδική ηλικία και εφηβεία*. (Επιστημονική Επιμέλεια Μακρή-Μπότσαρη, Ε.). Αθήνα: Εκδόσεις ΙΩΝ.